

УДК 336.71 (477)

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Михайло Іванович КРУПКА

д.е.н., професор Львівського національного університету імені Івана Франка

Анотація. У статті охарактеризовано сучасний стан національної економіки України як важливого фактору впливу на стабільність банківської системи, вимогу щодо підвищення її фінансової ефективності, забезпечення та досягнення яких неможливо без реформування на інноваційних засадах. Визначено світові тенденції інноваційної діяльності банків, сформульовано принципи фінансових інновацій, наведено деякі аспекти інновативної практики українських державних банків в умовах глобалізації.

Аннотация. В статье охарактеризовано состояние национальной экономики как важного фактора стабильности отечественной банковской системы, требования по повышению ее финансовой эффективности, обеспечение и достижение которых невозможно без реформирования на инновационных принципах. Определены современные мировые тенденции инновационной деятельности банков, сформулированы принципы финансовых инноваций, приведены некоторые аспекты практики украинских государственных банков в условиях глобализации.

Ключові слова: *фінансові інновації, принципи здійснення фінансових інновацій, фінансові інновації державних банків, інноваційна діяльність банків, інноваційна політика банків, інноваційна бізнес-модель, глобалізація.*

Ключевые слова: *финансовые инновации, принципы осуществления финансовых инноваций, финансовые инновации государственных банков, инновационная деятельность банков, инновационная политика банков, инновационная бизнес-модель, глобализация.*

Постановка проблеми. В умовах динамічних процесів трансформації національної економіки України виникла гостра необхідність зваженого та стратегічного підходу до аналізу сучасної складної економічної ситуації в державі. Відповідний підхід потрібно формувати через всеохоплюючу призму сьогоденних викликів, які зумовлені деструктивними явищами в економіці та новим порядком формування архітектоники посткризового періоду. В результаті фінансової кризи економічні взаємовідносини формуються у відповідності до структури відносин, потреб у зростанні ринкового інституціонального середовища згідно запитів суб'єктів національної економіки, забезпечення ризик-орієнтованих важелів інформаційного забезпечення систем управління, що так і не знайшло належного вирішення в посткризовому періоді.

Тривожними індикаторами погіршення стану національної економіки України було щорічне, майже п'ятивідсоткове, зниження ВВП, яке на 2015 рік, на жаль, прогнозується на рівні восьми відсотків. Промислове виробництво з 2012 року ввійшло в стадію руйнівного падіння, що у свою

чергу знайшло відображення в звуження бази оподаткування, зростанні дефіциту бюджету, безробітті. В цілому, макроекономічні тенденції останніх років призвели до негативних наслідків у вітчизняній господарці, красномовним свідченням чого є показники втрати стабільності національної грошової одиниці. Динаміка девальвації гривні зберігається досі незважаючи на активізацію заходів НБУ (у тому числі й валютні інтервенції), що суттєво зменшило золотовалютні резерви.

На тлі девальваційних процесів, та заходів щодо їх уповільнення, які призводили лише до зростання раціональних очікувань економічних суб'єктів, зростала невизначеність та ризики. Все це зумовило відтік капіталу, зменшення надходжень прямих іноземних інвестицій, Рівень інфляції в 2014 році перевищив значення кризового 2008 року та становив 124,9 % порівняно з 122,3 % відповідно. Зазначене створює складні передумови реалізації основних засад грошово-кредитної політики на 2015 рік, більш глибокий аналіз, яких проведено С. А. Буковинським, Головою Ради Національного банку України в статті

«Забезпечення цінової стабільності і мінімізація системних фінансових ризиків» [1].

У сучасних умовах забезпечення ефективного функціонування ринкової економіки координація заходів НБУ та виконавчої влади, що спрямовані на забезпечення ефективною монетарної політики, є вирішальним важелем держави щодо регулювання економічних процесів і тенденцій їх розвитку. Зазначимо, що вітчизняним законодавством регламентовано класичний механізм виконання завдань щодо реалізації основної функції НБУ: вибір монетарної стратегії на умовах чітких критеріїв виміру, подальшого реформування банківської системи та запровадження пруденційного нагляду, формування інституційного середовища ринку з метою адекватної дії монетарних інструментів і забезпечення ефективного трансмісійного механізму, а також фінансування та розвиток інновацій, що зумовлюють пришвидшення економічного зростання.

Зважаючи на значні ризики сучасної геополітичної напруженості, відсутність структурних реформ і чітких регламентів, корупцію тощо, то на подолання існуючих серйозних для вітчизняної економіки та банківської системи викликів потрібно сконцентрувати значні зусилля, зважаючи беручи до уваги, що обмеженість фінансових ресурсів за будь-яких сценаріїв міжнародної фінансової допомоги буде відчутною, адже вона перш за все спрямовуватиметься на виконання зовнішніх зобов'язань. Усе це потребує принципово нових підходів до економічних перетворень, формування зважених інвестиційних та інноваційних політик для мінімізації розриву між реальним і фінансовим секторами економіки, взаємодії бізнесу, в лади та суспільства, побудови нової моделі відносин «центр-регіони» за компетентнісним підходом у рамках процесу децентралізації, балансу відносно дохідності та ризиків, традицій і фінансових інновацій у банківській сфері.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретико-методологічні засади фінансових інновацій сформульовані у фундаментальних дослідженнях знаних зарубіжних учених, серед яких В. Бансал, С. Баттілоссі, І. Балабанов, В. Викулов, Л. Красавіна, Д. Кочергін, О. Лаврушин, Дж. Маршал, М. Міллер, Ф. Мишкін, Дж. Сінки мл., П. Туфано, Дж. Фінерті, А. Фельдман, Р. Фатхутдінов, Дж. К. Ван Хорн, та ін. Проблемні питання розвитку вітчизняної банківської системи відповідно до викликів сучасного глобалізованого фінансового середовища, подолання внутрішніх загроз

і реалізації можливостей, у тому числі шляхом упровадження інноваційних підходів, методів та інструментів у діяльність вітчизняних банків, досліджують українські вчені, такі як: О. І. Барановський, С. А. Буковинський, З.М.Васильченко, О. В. Васюренко, Т. А. Васильєва, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, О.М.Колодізев, А. Я. Кузнецова, С. М. Козьменко, О. О. Лапко, С. В. Леонов, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, Т. С. Смовженко, О. М. Сохацька, В. М. Шелудько та інші. Дослідження щодо концептуальних і стратегічних питань управління інноваційною діяльністю вітчизняних банків, окремі аспекти впровадження деяких видів фінансових інновацій, знайшли відображення в роботах науковців: Г. М. Азаренкової, О. Д. Вовчак, С. Б. Єгоричевої, Г. Т. Карчевої, Т. Т. Ковальчук, О. О. Махаєвої, О. В. Мельниченко, Н.М. Пантелеєвої. Водночас, низка питань інноваційної діяльності вітчизняних банків усе ще потребує подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз сучасних світових тенденцій інноваційної діяльності банків, формулювання принципів фінансових інновацій для вітчизняного банківського сектору, характеристика практики фінансових інновацій державних банків.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Стратегічний розвиток вітчизняної банківської системи, на визначення орієнтирів якого на довгострокову перспективу до 2020 р. спрямовано науково-аналітичний потенціал Національного банку України та всієї банківської спільноти, повинен бути орієнтований на глобальні тенденції розвитку банківського бізнесу. Як сталий постулат можна сприймати вислів: «без інновацій не має розвитку, не має результатів світового рівня, не має прибутку». Саме його усвідомлення демонструють зарубіжні банки, якщо в якості індикатору інноваційної активності обрати зростання інвестування в інновації. Так, їхній обсяг 2014 р. зріс до 84 % з 13 % у 2009 р. при тому, що 61 % банків наголосили про наявність інноваційної стратегії з чітким визначенням поряд із метою, цілями та процесами системи показників ефективності, яку в 2009 р. мали тільки 37 % банків [2]. Це підтверджує, що інноваційні процеси в банківській сфері пройшли фазу формування та перетворились на стійкий прогрес. У фокусі цього прогресу знаходяться мобільність, автоматизоване опрацювання значних обсягів інформації, канали дистрибуції. А його драйверами сьогодні є країни, що розвиваються та швидко зростають,

зокрема держави Південно-Східної Азії, Європи та Північної Америки. Упродовж кількох років поспіль міжнародне визнання отримують фінансові інновації банків Індії, Кореї, Туреччини, Іспанії, Польщі. Але, статистика стверджує, що прагнуть бути лідерами ринку тільки 49 % банків, інші – швидкими послідовниками, а мають можливість інвестувати в НДДКР тільки 35 % банків, решти – або категорично проти, або шукають інші можливості з урахуванням витрат і ризиків. За самооцінкою банків у 2013 р. 76 % банків вважають, що вони стали більш інноваційними та 77 % банків збільшили інвестиції в інновації [3].

Враховуючи все вище зазначене, до вітчизняної банківської системи за вимогу висуваються забезпечення фінансової стабільності, підвищення ефективності та відповідності інноваційним процесам, тобто розроблення власної зваженої стратегії та інноваційної політики. У контексті цього закономірним постає питання наскільки українські банки, в тому числі державні, активні в інноваційних процесах і наскільки вони самі інноваційні.

Цілком очевидно є позиція вітчизняних комерційних банків. Вони прагнуть передусім забезпечити власні економічні інтереси, тому вимушені враховувати зростаючі вимоги споживачів ринку банківських послуг, загрози не тільки з боку інших його учасників, але також нових фінансових інститутів і гігантів цифрової індустрії, впроваджуючи фінансові інновації для забезпечення підвищення власної ефективності та створення умов отримання додаткового прибутку. При цьому найбільші з них проводять агресивну інноваційну політику на внутрішньому ринку та, відповідно займають лідируючу позицію, інші є послідовниками з різною швидкістю.

Побудова та реалізація інноваційної політики формується на основі аналізу й оцінювання конкурентного середовища. За індексом концентрації капіталу та активів для перших десяти провідних найбільших вітчизняних банків експерти характеризують його сьогодні як середньо концентроване з монополістичним видом конкуренції на ринку банківських послуг. Напрями інноваційної політики визначаються відповідно до стратегічних цілей і планів розвитку банку. Її результативність бачимо в зростанні конкурентних переваг – ринкової активності у створенні банківських продуктів і послуг та організаційно-управлінських передумов для їх успішного просування, операційної ефективності. Зокрема, за означеними критеріями комерційні банки час-

тіше займають лідируючі позиції, а державні – здебільшого є послідовниками або активними переслідувачами.

З одного боку, мабуть це є цілком зрозумілим тому, що їх діяльність формується відповідно до місії, покладеної на них державою – виконання функцій фінансового агента урядових структур, кредитування базових і перспективних галузей національної економіки, забезпечення населення надійним фінансовим інструментом гарантованого заощадження, що вимагає зваженої, навіть консервативної, політики. З іншого боку, участь держави в уставному капіталі надає банкам гарантований доступ до джерел рефінансування та обслуговування бюджетних коштів, забезпечує провідну позицію на ринках державних, корпоративних цінних паперів, здійсненні операцій з облігаціями внутрішньої державної позики, що, в деякій мірі, послаблює їх інноваційну активність. Гарантований доступ можна розцінювати як можливість отримання необхідного фінансового забезпечення на інноваційну діяльність, але на сьогодні скоріше як потенційну.

Практично інноваційні можливості вітчизняних банків, на нашу думку, не потрібно розглядати з позиції належності до групи державних. Скоріше достатню матеріальну базу для здійснення інноваційної діяльності можуть мати банки за участю іноземного капіталу, для яких така діяльність є менш витратною та ризикованою, адже вона спирається на досвід базової структури. Крім того, частка державних банків у вітчизняній банківській системі не настільки вагома (24 % за активами та 28 % за власним капіталом), щоб мати значний вплив на формування інноваційного середовища, викликати нерівність і протиріччя умов конкуренції.

Довіра до державних банків висуває за необхідне пошук компромісу між реалізацією функцій покладених на них державою, проведенням зваженої політики оптимізації ризиків та інноваціями для подальшого зміцнення власних конкурентних позицій на всіх сегментах ринку банківських послуг. Відповідно до цього більшість принципів створення фінансових інновацій єдині як для державних, так і комерційних банків, зокрема:

Принцип клієнтоорієнтованості – визначає, що фінансові інновації орієнтовані на задоволення потреб споживача банківських продуктів і послуг.

Принцип реалізованості – визначає, що фінансова інновація реально може бути впрова-

дженою, якщо вона відповідає стратегічним цілям банку і потребує забезпечення, що не перевищує наявний потенціал банківської установи (економічний, інноваційний, інтелектуальний).

Принцип ефективності – визначає, що ефекти фінансової інновації повинні бути вимірювальними за системою кількісних і якісних показників для огрунтування прийняття рішень щодо її впровадження та визначення результативності управління інноваційним бізнес-процесом.

Принцип орієнтованості на знання – визначає, що фінансові інновації повинні випереджати запити ринку та задовольняти найбільш вимогливих клієнтів-новаторів. Це потребує використання новітніх технологій управління знаннями та залучення клієнтів до співпраці, коли їх інтелектуальний капітал стає важливим ресурсом інноваційного потенціалу банку, що дозволяє поєднати інноваційні ідеї людського потенціалу з економічними результатами, постійно генерувати імпульс прогресивного руху.

Принцип пропозиції цінності – фінансові інновації, забезпечуючи стратегічне зростання та конкурентоспроможність, спрямовують вектор цінності від якості (різноманіття, де переважають інкрементальні фінансові інновації) та часу до цінності економіки (економічна обґрунтованість результативності відповідно до масштабу новизни фінансової інновації, реалізація стратегії зростання, економічні аргументи у відповідь на раціоналізм клієнтів), поведінки (знання цільової аудиторії, її пріоритетів і критеріїв уподобань, формування нового типу відносин, постійний моніторинг змін) і технології (сучасні інформаційні та комунікаційні технології, фінансовий інжиніринг).

Принцип оптимальності балансу інтересів і ризиків – визначає, що при допустимих ризиках потенційно можливих від'ємних ефектів отримується максимальний позитивний ефект фінансової інновації. Фінансові інновації, які виникають у відповідь на дерегулювання, глобалізацію, фінансові кризи, прагнення отримати перемогу в конкурентній боротьбі тощо, реалізують можливості, використовують недосконалість нормативно-правової бази та ситуаційну невизначеність для отримання різноманітних переваг, але, в той же час, їх упровадження впливає на банківські ризики, що потребує зваженого підходу до оцінювання ефектів впливу.

Крім того, на наш погляд, можна виділити ще такі специфічні принципи:

Принцип стратегічного пріоритету – фінан-

сові інновації повинні відповідати стратегічним пріоритетам банківської системи для забезпечення розвитку та економічної безпеки країни, відповідно до яких визначаються напрями та завдання інноваційної діяльності державних банків. Державні банки повинні бути лідерами та драйверами фінансових інновацій за стратегічними пріоритетами.

Принцип стратегічного партнерства – реалізації фінансових інновацій рівня національних інноваційних проектів в економіці та в банківській сфері передбачає розвиток державно-приватного партнерства.

Принцип соціальної відповідальності – орієнтованість на забезпечення підвищення якості життя населення та поліпшення соціального клімату в суспільстві. Поряд із цим повинні бути чітко визначені міри соціальної відповідальності банківської установи та держави за негативні ефекти впровадження фінансових інновацій.

Між фінансовою стабільністю, ефективністю, конкурентоспроможністю та інноваційним потенціалом банку існує суворозалежність, тому фінансові інновації відіграють важливе значення в їхньому забезпеченні. На жаль, практика фінансових інновацій, які реалізовані державними банками, є незначною. Як показали дані звітів та інформація офіційних сайтів державних банків, вони намагаються представити повний спектр продуктів і послуг та сучасні технологічні рішення. Так, у групі продукти – структуровані продукти, індивідуальні пенсійні рахунки, іпотечне кредитування; послуги – платіжні карти, мобільний та електронний банкінг, електронні гроші, банківські метали, торгівля цінними паперами в режимі он-лайн, казначейські зобов'язання, сертифікати тощо; процеси – кредитний скорінг, автоматизація внутрішньобанківських бізнес-процесів і взаємовідносин із клієнтами. Для корпоративного бізнесу державні банки пропонують – механізм фінансування ФФБ (фонди фінансування будівництва), інтернет-еквайринг, торговельне фінансування як комплекс різноманітних банківських інструментів (документарних експортних/імпортних акредитивів, документарних інкасо, банківські гарантії, складні продукти фінансування експортних та імпортних контрактів), структуровані продукти з урахуванням галузевої сегментації клієнта, синдіковане кредитування, факторинг, проектне фінансування (у т.ч. пов'язаного з реалізацією державних програм), лізинг, цінні папери (організація випуску корпоративних облігацій, брокерські послуги,

операції з інвестиційними фондами, довірчі операції).

Однак у цьому переліку не знаходимо таких, що відрізняють державні банки від комерційних. Фактично шлях розвитку державних банків – оборонна стратегія, орієнтована на те, щоб забезпечити виживання на ринку. При подальшому її дотриманні інерційність великомасштабного функціонування вже не створюватиме для державних банків значного економічного ефекту, а розрив між ними та комерційними банками буде зберігатись або навіть зростати. Тому, на нашу думку, необхідно зосередити увагу на змінах бізнес-моделей і корпоративного менеджменту державних банків. Інноваційна бізнес-модель як унікальна технологія ведення банківського бізнесу, яка не піддається копіюванню, повинна зберегти фінансову стійкість державних банків, але, в той же час, підкреслити їхню спеціалізацію та надати можливість максимально ефективно реалізувати основні функції – пільгове кредитування стратегічно важливих галузей економіки, а також малого і середнього бізнесу, залучення зовнішніх кредитних ресурсів для поліпшення ефективності економіки України, підтримка проектів державного значення, фінансова підтримка вітчизняного виробника тощо. Інноваційна бізнес-модель дозволить сформулювати нову логіку та архітектуру ведення бізнесу. Ґрунтуючись на ідентифікації та налаштуванні на потреби клієнтів, вона створить для них нові цінності, а банку забезпечить прибуток і динамічний розвиток, підвищить конкурентоспроможність. Питання фінансового забезпечення НДДКР фінансових інновацій повинно полягати в площині державно-приватного партнерства.

Список використаних джерел

1. Буковинський С. Забезпечення цінової стабільності і мінімізація системних фінансових ризиків / С. Буковинський. // Вісник Національного банку України. — 2014. — № 11. — С. 5–13.
2. Banks Ramp Up Innovation Investments [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://>

Висновки. Фінансові інновації мають специфічні якості та створюють мультиплікативний ефект для всієї економіки. Формування фінансових інновацій у банківській системі України є складною, комплексною проблемою, що стосується та охоплює всіх її учасників і напрями банківської діяльності.

Узагальнюючи розвиток банківського бізнесу з позиції фінансових інновацій, можна констатувати проходження етапу становлення, де спостерігалось: різноманіття впровадження фінансових інновацій за формою продуктів і послуг, реактивних за ринковою силою та інкрементальних за масштабом новизни; фрагментарність інноваційної діяльності; неузгодженість реалізації інноваційних проектів і стратегії розвитку. На сьогодні вже визначився новий етап, ознаками якого є перехід до впровадження фінансових інновацій у рамках інноваційної стратегії, здійснення інноваційної діяльності на засадах системного підходу, прийняття банками інноваційних бізнес-моделей розвитку. Але для вітчизняних банків, цей етап потребує зміни парадигми власної діяльності. Для державних банків фінансові інновації повинні стати не тільки новим інструментарієм виконання функцій фінансового посередника, а новою технологією управління. Прийняття державними банками інноваційних бізнес-моделей дасть змогу подолати негативний вплив їхніх діючих моделей функціонування на розвиток банківської системи.

Державні банки мають відповідати вимогам часу для реалізації своїх головних функцій, забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності банківської системи, що в умовах глобалізації неможливо без упровадження стратегічних і радикальних фінансових інновацій.

thefinancialbrand.com/44662/banks-increase-innovation-investment-research/.

3. Innovation in retail banking 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.infosys.com/finacle/resources/industry-reports/Pages/innovation-retail-banking.aspx>.